

СОРАБОТКА, ПАРТНЕРСТВО ПОМЕЃУ ВОСПИТНО - ОБРАЗОВНИТЕ ИНСТИТУЦИИ

Снежана Јованова – Митковска

Билјана Попеска

Никола Смилков

Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип

snezana.jovanova@ugd.edu.mk

biljana.popeska@ugd.edu.mk

nikola.smilkov@ugd.edu.mk

Апстракт: Позната девиза „цело е кога има сè“, „сè со сè е поврзано, испреплетено“, упатува на меѓусебната поврзаност на се што постои во современото, модерно општество во кое живееме. Индивидуата, институциите, иако навидум се целовити, единствени, не можат да опстојуваат независно еден од друг, делуваат заеднички, во насока на остварување на една заедничка цел, квалитетен личен, општествен развој. Во тоа општествено битисување, опстојуваат, се развиваат, даваат свој придонес и образовните институции. Образованието е темелот, клучната алка од која зависи понатамошниот општествен развој. Образовните институции, имплементатори на образовниот процес, не можат да опстојуваат самостојно, независно едни од други. Истите се постојано упатени, на соработка, партнерство, не само во рамки на одделните потсистеми на образование, системот на образование како целина, но и на сите други институции на локално, државно, па и меѓународно ниво, чија цел е квалитетна едукација на сегашните и идни генерации. Токму таа нивна поврзаност, нивна соработка, е нитката која ги движи напред на патот кон успехот. Во трудот е елаборирано прашањето на соработката, различните форми низ кои истата се пројавува, бенефитите од неа, со посебен акцент на соработката помеѓу факултетите за едукација на наставен кадар и образовните институции.

Клучни зборови: партнерство, учители, професори, студенти, взаемен однос, форми

COLLABORATION, PARTENRSHIP AMONG THE TEACHING & EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Snezana Jovanova – Mitkovska

Biljana Popeska

Nikola Smilkov

Faculty of Educational Sciences, Goce Delcev University Stip

snezana.jovanova@ugd.edu.mk

biljana.popeska@ugd.edu.mk

nikola.smilkov@ugd.edu.mk

Abstract: The famous motto "whole is when there is everything", "all is interrelated" points toward the mutual connection of all that exists in the contemporary, modern society in which we live. The individual, the institutions seem whole and unique, but they cannot exist independently excluding each other, they act together in the realisation of one common aim, quality, personal and social development. In that societal being, they exist, develop and give their own contribution to the educational institutions.

Education is the foundation, the key link from which depends the further societal development. The educational institutions, implementors of the educational process, cannot exist independently away from each other. They are continuously directed toward collaboration and partnership, not only as part of separate subsystems of education and the educational system as a whole, but also as other institutions on a local, state and international level, whose aim is a quality education of current and future generations. That exact connection, their collaboration is the link that moves them toward the way of success. This paper elaborates the question of collaboration, various forms through which it is represented, its benefits with a special emphasis on the

collaboration between the faculties that educate future teaching staff and the educational institutions.

Key words: partnership, teachers, professors, students, mutual relations.

Вовед

Како највисока човечка и социокултурна вредност, како основно човеково право, образованието е еден од основните развојни приоритети на секоја држава, приоритет кој обезбедува нејзин економски напредок, нејзина општествена стабилност. Согласно тоа, се и барањата за повисок квалитет во образовната сфера, т.е. барање поврзано со креирање на ефективен, ефикасен, квалитетен, прилагодлив образовен систем, прилагоден на потребите на индивидуите, прилагодлив на потребите на пазарот на трудот.

Како до повисок квалитет во образовната сфера како клучна алка значајна за развојот на општеството, цивилизацијата? Кои и какви стратегии, форми да се користат за постигнување на повисок квалитет посебно во образовната сфера?, ... низа на прашања кои се поставуваат пред сите засегнати лица за едукацијата на младите генерации, прашања на кои најчесто одговорот се бара од креаторите на образовната политика.

Одговорот на прашањето за повисок квалитет во образовната сфера, е најдиректно поврзан со одговор на прашањето што се подразбира под поимот квалитет? Станува збор за поим кој различно се толкува, различно определува, во различни сфери. Најчестата негова одредница кога станува збор за образовната сфера е дека се однесува на оствареноста на клучните параметри, т.е. инклузивност, ефективност, здравје, безбедност и продуктивна училишна средина, родова еднаквост, учество и активна партиципација на сите чинители во животот и работата на училиштето и средината, почитување на правата на децата и мултикултурализам. Внимание заслужува остварувањето на сите овие параметри, но акцентот ќе го поставиме токму на активното учество и партиципација на сите чинители во животот и работата во училиштето, заедницата, средината.

Воспитно-образовниот систем во нашата држава го сочинуваат неколку потсистеми т.е. преучилишен, основношколски, средношколски, систем на високо образование, потсистеми кои се карактеризираат со своја структура и системно структурни и функционални врски во нивни рамки, но и системно функционална поврзаност помеѓу одделните потсистеми, како би се овозможило функционирањето на системот на воспитание и образование како целина. Составен дел на овој систем се институциите за предучилишно воспитание, училиштата (основни, средни), високообразовните установи, ученичките, студентски домови, воспитно поправните домови, домовите за специјално воспитание и образование, институциите за едукација на возрасни. Опфатени се и институции кои немаат изразен педагошкиот аспект, но се однесуваат на културолошките фактори кои влијаат на воспитанието и образованието на младите генерации и со своите програми и дејност придонесуваат за остварување на воспитната цел (друштва, НВО и, културни и други установи кои влијаат на воспитанието и образованието на младите генерации).

Секоја од овие институции постои независно од другите, но сепак, опстојувањето на секоја од нив е условено од меѓусебно воспоставената соработка, комуникација и од воспоставената соработка и комуникација со другите локални и државни институции, заедници. Како и на кој начин се остварува поврзаноста, соработката помеѓу овие институции? Зошто е потребна и неопходна соработката, комуникацијата помеѓу нив? Како истата се остварува? Дали и како може да се унапреди?

Соработка, партнерство помеѓу образовните и други институции

Воспитно образовните институции опстојуваат, се менуваат, иновираат, согласно со промените кои се случуваат кај сите оние кои се вклучени во нивната дејност, т.е. наставници, ученици, стручни соработници, воспитувачи, родители, експерти, претставници на локалната заедница, ... Но, процесот на менување, иновирање, унапредување, постигање на повисок квалитет е невозможен без воспоставена соработка, комуникација, воспоставено партнерство. Термините како што се соработка, заедничко дејствување и заедничко решавање на проблеми

се однесуваат на процесот што луѓето го користат кога работат заедно во група, организација или заедницата да планира, креира, решава проблеми и донесува одлуки Страус (Straus, 2002, наведено кај Ervin, S., 2011, стр. 23)

Толкувањето на поимот соработка како взаемен однос на двајца или повеќе учесници (поединци или институции) кои се упатени еден на друг во насока на остварување на заедничка цел преку имплементација и реализација на заеднички активности, упатува на суштинското значење на соработката.

Монтиел-Оверал, П. (Montiel-Overall, Patricia, 2005) пак ја одредува соработката како процес на заедничко создавање, процес во кој двајца или повеќе поединци со комплементарни вештини, комуницираат за да создадат заедничко разбирање, што никој претходно не го поседувал или не можел сам да го формулира. Во тој соработнички процес, како што истакнува таа, се остварува споделување на моќ, на таленти, на ресурси.

И определбата на Себолт (Sebolt, 1980 а, наведено кај Barragreen, C., 2007) дека соработката означува волја за заедничка работа како би се создала, обликувала, развила и применила програма која ја сакаат и двете страни, која подразбира и време поминато за меѓусебно запознавање на двете страни, но и начин на кој секоја од нив дејствува, во насока на осмислување на соодветна програма, програма од која ќе се задоволни и двете страни, исто така говори дека за нејзиното востановување неопходна е *волја и желба* истата да се воспостави, потребна е соодветна *временска отсечка*, во рамки на која би се остварувале, постапно, договорените задачи.

Инаку, процесот на соработка е долготраен сложен процес, заснован на низа активности кои вклучуваат: меѓусебно запознавање, разбирање, изградба на доверба, квалитетна комуникација, заедничко донесување на одлуки, прифаќање на совети, заеднички активности, заедничко дружење и сл., во текот на која се споделуваат информации, се реализираат обврски, задачи..

Соработничкиот тим е основниот градежен блок на секоја организација (Pinchot & Pinchot, 1993, наведено кај Ervin, S., 2011, стр. 26). Но, работењето во тим подразбира не само колегијалност, но и макотрпна работа, во која се преземаат одговорности, се носат заеднички одлуки.

Кога станува збор за соработката се поставува и прашањето дали соработката всушност не значи и воспоставување на партнерство?

Всушност, се работи за два различни концепти кои меѓусебно се разликуваат врз основа на неколку параметри. *Партнерството* повеќе се однесува на востановување на еден подолготраен однос помеѓу две или неколку институции кои взаемно споделуваат одговорности, ризици, заеднички преземаат, реализираат активности, заедно донесуваат одлуки, чија крајна цел е заедничко постигнување на конкретна цел и заеднички работење, како рамноправни партнери, за постигнување на истата.

Трансферирано на образованието, партнерството подразбира востановување на соработка на „семејството, училиштето, родителите и заедницата во процесот на афирмација и јакнење на просоцијалните фактори и влијанија во социјализацијата на децата и младите, феномен кој зависи од односот на низа специфични околности како: стабилност, организација и предвидливост на системите, вредносните ориентации и управувањето со училиштето како организација која учи, квалитетна комуникација и соработка, ниво на доверба и мотивација на учесниците, вреднување на постигањата и напредувањето во професионалната работа, но и во димензиите на педагошкото водење и советување, како и улогата на доживотното учење и стручното оспособување на педагозите, наставниците и воспитувачите во најширока смисла на зборот“ Ливазович (Livazović, G., 2015, стр. 13)

Партнерскиот однос во сите области подразбира отвореност, емпатичност, флексибилност, професионалност, желба, интерес, мотивација, знаења, стручност, вештини за добра комуникација за остварување на зацртаните цели.

Партнерскиот однос го карактеризира „почит, верба, отворена комуникација, флексибилност, активно слушање, споделување информации, неосудување“ (Mapp & Hong, 2010; Blue-Banning et al., 2004; Fan i Chen, 2001, наведено кај Vesna Buljubašić-Kuzmanović, 2015, стр.12)

Соработката пак повеќе се однесува на воспоставување на взаемен однос помеѓу две или повеќе институции, но не долготраен, со различни обврски и одговорности за индивидуите, институциите, можна е различност во поглед на целите кои се сака да се постигнат, согласно потребите и контекстот, кои може да ги има институцијата, индивидуите.

Воспоставувањето на соработка, партнерство поминува низ неколку чекори базирани на потребите на поединците или институциите, базирано на претходни перцепции, можности, волонтирања, состаноци. На овие состаноци на кои се моделира и најдоброто од соработката според Страус (Straus, 2002, наведено кај Ervin, 2011, стр 31) се разговара за теми и прашања од интерес на вклучените страни и секогаш се има во предвид постигнување на три димензии на успех: (а) резултати, (б) процес и (в) односи Страус (Straus, 2002, наведено кај Ervin, 2011, стр 33).

Кога станува збор за соработката, партнерството помеѓу образовните и други институции може да се спомене дека целта е речиси слична кај сите институции т.е. јакнење на квалитетот на едукација на младите генерации, односно подобрување на можностите за учење и развој, лично, професионално, кариерно надградување.

Пример, соработката помеѓу академските институции и културните организации на заеднички истражувачки проекти може да води кон збогатување на сознанијата на младите генерации за начинот на истражување и анализирање на различните аспекти на културата, науката, нивната меѓусебна поврзаност, достигнувањата во двете области, ширење на хоризонтите и сл.

Воспоставувањето на соработка, па честопати и партнерство помеѓу образовните и другите институции е особено значајно затоа што истото овозможува:

- размена на искуства, идеи помеѓу двете страни во насока на подигање на квалитетот во образовниот процес;
- овозможува да на одделните прашања, проблеми со кои се сочуваат и кои се обидуваат да ги решат засегнатите страни, им се пристапи од различна перспектива, да продлабочено се проучат, да се согледаат од различни аспекти и да се изнајдат соодветни, не само едно, но и повеќе различни решенија, солуции;
- размена на ресурси во смисла споделување на простории, лаборатории, спортски објекти, споделување на информатичката технологија; споделување на финансиски ресурси неопходни за реализација на одредени активности-проекти и сл.; размена на експерти, обучувачи во насока на дисеминација на конкретни сознанија кои водат кон унапредување на практиката;
- ефикасно користење на ресурсите - води кон целосно искористување на расположливите капацитети, ефикасно користење на средства, смалување на трошоците;
- проактивност и подготовка за иднината - тоа се всушност главните мотиватори за интензивирање на соработката, партнерството, нивната динамика; размената на информации и искуства води кон поголема проактивност, оспособеност да се реагира проактивно на брзите промени кои се случуваат; води кон развивање на вештини и компетенции неопходни за идниот развој, кој може и треба да е усогласен со пазарот на трудот, т.е. во насока на развој на курсеви и програми согласно потребите на пазарот на трудот; можност за поддршка од ментори и искусни стручни лица за конкретната област;
- можност за вмрежување со државни институции што ќе овозможи градење на позитивни меѓусебни односи, вмрежување со интернационални институции, води кон поголема мобилност, стекнување на експертски вештини, искуства, нови сознанија, развивање на лидерски, интеркултурни компетенции, вештини;
- поддршка на професионалниот развој на кадарот – соработката со институциите кои се занимаваат со обука на наставен кадар може да придонесе на повеќе начини, т.е.: да води кон развој и унапредување на наставничките вештини, компетенции, да се понудат ментори и искусни експерти кои ќе помогнат во оспособување на кадарот; да помогнат во креирање, развивање и евалвација на нови курикулуми; да нудат сертификација согласно потребите на наставниот, соработничкиот кадар, но и да помогнат за акредитација, сертификација на нови обуки, програми...
- овозможува да се воочат потребите на заедницата, како и да се изнајдат програми, решенија за остварување на истите, како и се помасовно учество во најразлични акции од

општ, заеднички интерес;

- овозможува поедноставен, полесен пристап до иновациите и оспособеност за нивна поедностава, полесна апликација (нови ресурси, примена на нови стратегии, методи на учење, поучување...);
- овозможува личен и професионален раст, развој;
- овозможува активно учество во воочување, разрешување не само на образовните, но и на други прашања од интерес на заедницата општеството во целина;
- ...

Соработка помеѓу факултетите за едукација на наставен кадар и образовните институции, училиштата

Соработката меѓу училиштата и универзитетите е природен однос како „намерно дизајнирани, колаборативни, соработнички аранжмани помеѓу различни институции, кои работат заедно за да го унапредат личниот интерес и да ги решат заедничките проблеми“ (Хобсон, 2002; Халас, 2016, наведено кај Vu Thi Mai Huong, Nguyen Thi Thanh Tung, Tieu Thi My Hong, Duong Hai Hung)

Факултетите за едукација на наставен кадар како дел од високообразовните институции се упатени, воспоставуваат соработка со различни институции, со заедницата, но најчестата нивна соработка е со предучилишните установи, училиштата, основни и средни. Оваа соработка е од суштинско значење, особено ако се има во вид квалитетната едукација на наставниот кадар, постојниот и идниот, како и фактот дека токму тие се и лабораториите во кои се изведува практичната настава, вежби со студентите, идни професионалци. Односот помеѓу овие институции е заемно корисен однос, двонасочен билатерален однос.

Хандкомб, Гу и Варли (Handscomb et al., 2014) истакнуваат дека постојат три типа на односи со училиштата, кои се движат од „а) однос ориентиран кон дифузија на информации, б) поддржувачки олеснувачки однос и в) поблиски кооперативни односи кои се состојат од директни врски најнапред со наставниците, а подоцна и со учениците. Внатрешните односи со академиците имаат тенденција да бидат неформални и флексибилни, а нивото на нивниот ангажман се движи од а) обид за ангажирање, б) развој на вклученост и в) блиска реципрочна интеракција“.

Без оглед на тоа каков вид на соработка ќе се воспостави (различно се определува видот според различни критериуми; пр: број на учесници, содржина на соработката, начин на соработка и сл), тенденцијата е воспоставување на потесна соработка со предучилишните институции, со основните и средни училишта насочена кон унапредување на квалитетот на воспитно образовниот процес, оспособување на идните професионалци, кон јакнење на интересот за учителската професија, посветеноста кон нејзе, но се разбира и кон професионален, кариерен раст, развој на кадарот.

Бројни се прашањата врз основа на кои би се овозможила и унапредила соработката помеѓу факултетите за едукација на наставен кадар и училиштата. Меѓу нив би биле прашањата поврзани со:

- Обезбедување на ресурси (финансиски, материјални, кадровски..);
- Професионален развој на наставниот кадар;
- Планирање и реализација на заеднички истражувања, проучувања, поврзани со најразлични прашања од педагошката теорија и пракса;
- Стандардизација на наставничката професија, законска регулатива;
- Изработка на учебници, учебни помагала;
- Изработка и реализација на проекти;
- Менторства, менторирање-кој? што? како? зошто;
- Вработување на наставен кадар;
- Соработка со други институции-зошто, на кој начин?...
- Како до поуспешна практична настава во предучилишните установи, училиштата?
- Креирање и развој на нови курикулуми согласно потребите на пазарот на трудот, заедницата;

- Евалуација во образоването - зошто, кој, како, кога ..
- Партнерски, соработнички однос со родителите, пошироката заедница...
- Вклучување на заедницата- како, кој, зошто???

Соработката помеѓу овие институции се реализира низ најразлични форми, меѓу кои би ги споменале:

- *Стажирање* (реализација на педагошката практика, педагошкиот стаж, методичката пракса) - води кон оспособување на студентите за идниот нивни позив; Училиштата се всушност лабораториите за изведување на практичните активности, вежби на идниот наставен кадар. Бенефит од оваа форма на соработка имаат и училиштата во смисла студентите внесуваат новини при реализацијата на наставните часови; факултетите, т.е. професорите, асистентите, воочуваат проблеми, прашања во непосредната воспитна пракса кои водат кон трагање, кон понатамошни истражувања кои пак би воделе до збогатување, унапредување и на теоријата и на практиката;
  - *Менторство* – пројавено низ различни варијанти, еден на еден, онлајн менторства, истражувачки менторства итн. во насока на советување и поддршка на студентите за нивното учење и кариерен развој;
  - *Обуки за професионален и кариерен развој на наставниот кадар* – подразбира организација на работилници, семинари, курсеви насочени кон оспособување за користење на нови наставни ресурси, технологии, нови пристапи, методи за изведба на наставата, за справување со различни проблеми, насочени кон јакнење на воспитната компонента во едукативниот процес;
  - *Споделување на ресурси* - опремување на училиници со информатичка технологија, смарт табли, спортски сали..
  - *Организирање и реализација на настани* - заеднички еко акции, театарски претстави...
- Покрај наведените можни се и *други форми* на партнерство, соработка:
- *Работа на проекти* - заеднички истражувачки проекти, креирани, имплементирани, реализирани од страна на заеднички проектни тимови;
  - *Мрежни платформи* - платформи на наставници, стручни соработници, професори,... со цел споделување, размена на искуства, дискусии, дебати, ментори..
  - *Центри за обука* - понуда на каталози на обуки за наставниот, соработничкиот кадар, заинтересирани лица од заедницата и истите да се реализираат од страна на стручни тимови;
  - *Ресурсни центри* – споделување на ресурси, наставни средства, материјали, програми за обука, стручно усовршување, програми и сл,
  - *Истражувачки центри* – понуда на инфраструктура, ресурси (финансиски, материјални, кадровски, ..) за планирање и реализација на различни видови истражувања, што води кон поттик на интересот на науката, развој на нови идеи, иновации;
  - *Кластери* – формално здружување на училишта од регионот и постојните факултети за едукација на наставници од тој регион, вклученост и на локалните образовни тела кои можат да ја споделуваат визијата за развој на тој регион, за донесување на одлуки;

Иницијативите за воспоставување на соработка може да бидат поттикнати од сите засегнати страни во споменативе образовни институции.

Без оглед за каков тип на соработка ќе се работи (академска, истражувачка, тимска, ..) бенефит од истата имаат сите засегнати страни. Според (Little, 1990, стр. 518) тоа би биле: а) забележителни придобивки во постигнувањата; (б) поквалитетни решенија за проблемите; (в) зголемена доверба кај сите членови на училишната, академската заедница; (г) способност за испитување и тестирање на нови идеи, методи и материјал; и (г) поголема помош за почетниците наставници;

Кон истакнатите бенефити би ги додале: добро обучени идни професионалци, свесни за сопствените способности, оспособени за планирање на сопствената професионална кариера; подобар квалитет на наставата; согледување на реалните услови и потреби во практиката; креирање на нов вид на училишна култура; идеи за нови истражувања; јакнење на лидерските,

комуникациските вештини; оспособеност за тимска работа, лично задоволство од остварената соработка и личниот придонес за истата; јакнење на сенсот за квалитетот од заедничката соработка; поголема видливост на факултети за едукација на наставници во заедницата, општеството; усогласување на студиските програми со реалните потреби, потребите на пазарот на трудот; зголемена доверба помеѓу засегнатите страни; поголема посветеност за подобрување; ...

Комуникацијата, ефикасната комуникација и соработката може да се остварува на различни начини, преку редовни состаноци (онлајн или со физичко присуство), работилници, семинари, обуки, конференции, трибини, дебати, тркалезни маси.. на кои може да се споделуваат сознанија за најновите стратегии, пристапи, методи на учење, модернизирани пристапи во оспособувањето на учениците, но и наставниците, идеи во врска со планирање, евалуација, можности за континуирано учење и сл. и од страна на професорите и од страна на наставниците, студентите, идни професионалци.

Остварувањето на успешната соработка на релација образовни и други институции и факултети за едукација на наставен кадар не може да се оствари без активното учество на клучните актери, т.е.

- Учителите/наставниците кои ја имаат клучната улога во реализацијата на севкупниот воспитно-образовен процес во училиштата, лицата без кои е невозможен растот, холистичкиот развој на учениците, нивното учење;
- Учениците кои се и главните мотиватори за востановување на соработката, се е во насока на остварување на зацртаните образовни, воспитни, функционални цели, т.е. целта на воспитно образовниот систем, холистички развиена личноста и пединецот;
- Професорите од факултетите за едукација на наставен кадар, кои можат да ја иницираат соработката, да земат активно учество за успешна реализација на истата како ментори, имплементатори на најновите научни сознанија, најновите трендови во образованието и да ги поддржуваат студентите и наставниците во нивниот професионален развој.
- Родителите и другите општествени чинители кои можат да бидат и се партнери во образовниот процес, да покренуваат, поддржуваат соработка на двете релации, а и самите да дадат придонес кон остварување на клучната цел, квалитетно едуцирани млади генерации:
- Локалните и државните институции- со обезбедувањето на соодветни ресурси, инфраструктура и креирање на соодветна законска регулатива:

Воспоставената соработката помеѓу овие актери води кон посилен меѓузависност, споделена одговорност, колективна посветеност и подобрување и поголема подготвеност на сите учесници за подобрување на квалитетот на образованието. Фулан и Харгривс (Fullan & Hargreaves, 1991).

Наместо заклучок

Ефикасната соработка вклучува свет на идеи, критичко испитување на тековните практики, барање подобри алтернативи и работа заедно за да се постигнат подобрувања додека се проценува вредноста на тие подобрувања.

(Fullan & Hargreaves, 1991)

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Barragree, C. (2007). *Museum and public school partnerships: a step-by-step guide for creating standards-based curriculum materials in high school social studies*, Kansas State University at Manhattan, најдено на: 12.08.2023 год., на: <https://core.ac.uk/download/pdf/5164371.pdf>
- Buljubašić-Kuzmanović, V. (2015). *Suradnja i/ili partnerstvo obitelji i odgojno-obrazovne ustanove Nova paradigma: obiteljska angažiranost umjesto roditeljske uključenosti*, Zbornik sažetaka plenarnih izlaganja i priopćenja: Partnerstvo u odgoju i obrazovanju Znanstveno-stručni skup, најдено на 12.08.2023 год., на <https://www.ffos.unios.hr/download/zbornik-plenarnih-izlaganja-i-priopcenja.pdf>

- Ervin, S., (2011). *The Relationship Between Teacher Collaboration and Student Achievement*, University of Southern Mississippi, најдено на 13.08.2023 год на: <https://core.ac.uk/download/pdf/301298964.pdf>
- Fullan, M. G., & Hargreaves, A. (1991). *What's worth fighting for? Working together for your school*. The Regional Laboratory for Educational Improvement of the Northeast & Islands 300 Brickstone Square, Suite 900, Andover, MA 01810
- Handscomb, G., Gu, Q. & Varley, M. (2014). *School-University Partnerships: Fulfilling the Potential*. Literature Review. National Coordinating Centre for Public Engagement, 14.08.2023 год на [https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10065168/1/Handscomb et al 2014 schools university partnerships literature review final.pdf](https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10065168/1/Handscomb_et_al_2014_schools_university_partnerships_literature_review_final.pdf)
- Livazovi, G. (2015). *Socijalne i pedagoške odrednice partnerstva u odgoju i obrazovanju*, Zbornik sažetaka plenarnih izlaganja i priopćenja: Partnerstvo u odgoju i obrazovanju Znanstveno-stručni skup, 14.08.2023 год на на <https://www.ffos.unios.hr/download/zbornik-plenarnih-izlaganja-i-priopcenja.pdf>
- Little, J.W. (1990) *The persistence of privacy: autonomy and initiative in teachers professionals relations*. Teach. College Record 91, 509-536, достапно на: [https://www.scirp.org/\(S\(351jmbntvnsjt1aadkposzje\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1385131](https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkposzje))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1385131)
- Montiel-Overall, P. (2005). *Toward a theory of collaboration for teachers and librarians*. School Library Media Research, 8, достапно 13.08.2023 год на на: https://www.ala.org/aasl/sites/ala.org.aasl/files/content/aaslpubsandjournals/slr/vol8/SLMR_TheoryofCollaboration_V8.pdf
- Vu Thi Mai Huong, Nguyen Thi Thanh Tung, Tieu Thi My Hong, Duong Hai Hung (2020). *Partnerships Between Teacher Education Universities And Schools In Practicum To Train Pre-Service Teachers Of Vietnam*, најдено на 14.08.2023 год, достапно на <https://doi.org/10.5430/ijhe.v9n5p134>